

Nr 16.

Ankom till riksdagens kansli den 16 maj 1919 kl. 4 e. m.

*Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 16
i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl.
Maj:t angående införande av ett reformerat stavningssätt.*

I en inom andra kammaren av herr *Hage* väckt motion, nr 280, hemställes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbета ett enhetligt förslag till en reformerad praktisk och lättlärd stavning samt sedan detta förslag blivit färdigt vidtaga de åtgärder, vartill detsamma kan föranleda.

Med avseende på motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Motionen remitterades till andra kammarens första tillfälliga utskott, som i avgivet utlåtande anförde följande:

»Rättstavningsrörelsen i vårt land utgick ursprungligen från skandinaviska synpunkter; senare eller från och med mitten av 1880-talet behandlades rättstavningsfrågan såsom ett övervägande pedagogiskt spörsmål. I detta syfte verkade särskilt tidskriften *Nystavaren* 1886—1897. Dessa strävanden vunno inom kort beaktande även från statsmyndigheternas sida.

Historik.

I det kungl. cirkuläret den 16 november 1889 föreskrevs, att sjätte upplagan av svenska akademiens ordlista skulle läggas till grund för undervisningen i svensk rättstavning. De viktigaste förändringar i avseende på stavningen, som i denna upplaga vidtagits, voro: en mera ljudenlig beteckning av *ä*-ljudet och *k*-ljudet, utbyte av *qv* mot *kv*, några mindre förenklingar rörande *t*-ljudet m. m.

En långt mera genomgripande reform vidtogs genom det kungl. cirkuläret den 7 april 1906, vari bland annat föreskrevs, att *dt* för *t*-ljud

ändrades till *t* eller *tt* samt att *f*, *fv* och *hv* för *v*-ljud ändrades till *v* med bibehållande av grundformens *v* framför *t* och *s* utom i ordet *haft*. Genom denna reform fastställdes det nu i våra skolor allmänt tillämpade stavningssättet.

Denna reform, som länge påyrkats, rön-te emellertid icke enstämigt bifall, och från vissa håll gjordes framställningar till Kungl. Maj:t om återgång i större eller mindre utsträckning till det före nämnda cirkulärs utfärdande gällande stavningssättet, framställningar som dock icke ledde till någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden i det föreliggande ämnet från svenska akademien, läroverksöverstyrelsen och skolöverstyrelsen.

*Svenska
akademiens
yttrande.*

Svenska akademien avstyrker bifall till motionen med följande motivering:

»Då grunderna för svensk rättstavning så nyligen blivit officiellt fastställda och täta ombyten i stavningssättet tydligen vålla stora praktiska olägenheter, kan akademien icke tillstyrka, att statsliga åtgärder av i motionen avsedd innebörd vidtagas.»

*Läroverks-
överstyrel-
sens yttrande.*

Även läroverksöverstyrelsen avstyrker. Efter en kortare överblick av frågans föregående behandling yttrar den:

»En förenkling av vårt stavsätt genom en mera utsträckt tillämpning av den fonetiska principen, som redan till väsentlig del ligger till grund för detsamma, är onekligen i och för sig önskvärd. Ett fullt konsekvent genomförande av nämnda princip torde emellertid, såsom redan motionären framhåller, icke vara möjligt, bland annat av det skälet, att uttalet i många fall är olika i olika trakter av landet, vartill kommer, att uttalet av många ord även på samma ort är vacklande och sålunda ej lämnar tillräckligt tydlig ledning för stavningen. Medan sålunda otvivelaktigt många svårigheter skulle komma att kvarstå, är det att befara, att på samma gång en alltför utsträckt tillämpning av ifrågavarande princip skulle giva upphov till nya svårigheter, som möjligen kunde göra värdet av en sådan reform tvivelaktigt. I den mån den fonetiska principen med fördel kan tillämpas för en ytterligare förenkling av vårt stavningssätt, torde den efter hand böra få arbeta sig fram och stavningssättet under anslutning till densamma mera organiskt utveckla sig, såsom hittills väsentligen skett. På den vägen ernås visserligen långsammare men säkrare resultat. Språngartade, tvära övergångar i stavningssättet äro icke önskvärda för undervisningen, vilken efter de senast påbudna nya rättskrivningsnormerna behöver lugn och arbetsro på detta område.»

De vådor, ett insläende på den av motionären anvisade vägen skulle medföra, anser läroverksöverstyrelsen bland annat komma att bestå i att den hittillsvarande svenska litteraturen skulle bli främmande för de yngre generationerna, och att ett omskapande av lärobokslitteraturen i yttre avseende skulle medföra vittgående ekonomiska konsekvenser.

Läroverksrådet Johansson har till protokollet antecknat en avvikande mening. En sådan genomgripande omstöpning av vårt stavningsätt, som motionären föreslår, skulle, framhåller han, göra mera skada än nytta, och han väntar sig på detta område större nytta av ett framåtskridande i små steg med jämförelsevis korta mellantider än av ett i stora steg med långa mellantider. Och han fortsätter:

»Emellertid torde det finnas risk för att detta framåtskridande dels blir alltför långsamt, dels alltför litet planmässigt, om det icke komme under enhetlig ledning, varvid enhetligheten dock icke behöver drivas därhän, att icke olika alternativ för stavningen, beroende på växlande uttal eller andra omständigheter, samtidigt kunna vara i bruk inom rimliga gränser. Vad särskilt angår den förra synpunkten, farten i framåtskridandet, torde tiden redan nu, ehuru icke synnerligen många år gått efter den senaste stavningsreformen, kunna vara inne att undersöka möjligheten för en del ytterligare reformer i ljudenlighetens riktning.

Jag anser därför, att det skulle vara till verklig nytta för vårt undervisningsväsen och vår folkbildning överhuvud, om Kungl. Maj:t ville föranstalta en sakkunnig utredning rörande följande tvänne frågor, nämligen dels vilka reformer av vårt stavningsätt i ljudenlighetens riktning, som för närvarande utan större olägenheter kunna genomföras, dels huruvida det är möjligt att för framtiden åstadkomma en enhetlig sakkunnig ledning av det reformarbete, som i detta avseende alltjämt behöver fortgå.»

Skolöverstyrelsen, som i motsats till läroverksöverstyrelsen icke avstyrker utredning i ämnet, anför bland annat följande:

»Att det i skolorna använda stavningsättet, såsom i motionen framhålls, i många avseenden lider av inkonsekvenser, som göra, att modersmålets rättskrivning, trots de genomförda förenklingarna, i vissa avseenden är svårlärd och därför vid undervisningen kräver ganska mycket tid för att nödig övning och säkerhet må kunna vinnas, därutinnan kan överstyrelsen instämma med motionären. Å andra sidan behöver överstyrelsen väl knappast framhålla, att det icke är möjligt att få till stånd en full överensstämmelse mellan det talade och det skrivna språket.»

Härefter anmärker styrelsen, att, vilka reformer i stavningsättet som än genomföras, sådana icke komma att göra rättstavningsövningar i sko-

Läroverks-
rådet
Johanssons
yttrande.

Skolöver-
styrelsens
yttrande.

lorna överflödiga. Vidare påpekas stavningsreformens ekonomiska konsekvenser, vilka dock icke anses böra tillerkännas så stor vikt, att man med hänsyn till dem skulle avhålla sig från att eftersträva ytterligare förändringar på rättskrivningens område.

Sin framställning slutar skolöverstyrelsen sålunda:

»Överstyrelsen delar motionärens mening, att, innan en ny förändring av det i skolorna använda stavningssättet beslutas, hela frågan om vårt modersmåls stavning bör underkastas en grundlig och allsidig utredning.

Det är tydligt, att överstyrelsen, med den ståndpunkt överstyrelsen i det föregående angivit, icke har anledning att motsätta sig, att en utredning, såsom i motionen föreslagits, kommer till stånd. Överstyrelsen har därmed givetvis icke velat taga ståndpunkt till de olika av motionären antydda förändringarna i språkets beteckning. Ej heller har överstyrelsen velat ange något angående den tidpunkt, då en eventuell reform bör genomföras. Det bör tydligen bliva en av uppgifterna för utredningsarbetet att till prövning upptaga jämväl frågan, när förändringar i stavningssättet lämpligen böra företagas, samt därvid överväga, huruvida, såsom i motionen antydes, sådana förändringar böra ske stegvis med visst tids mellanrum eller ock helt uppskjutas, tills de kunna på en gång genomföras.»

*Rektor
G. Danells
yttrande.*

Till skolöverstyrelsens skrivelse är fogat ett av överstyrelsen infordrat yttrande av den kände språkmannen rektor Gideon Danell, som bland annat säger:

»Att ett kulturspråks stavningssätt då och då behöver genomgå en reformering för att även därigenom klyftan mellan tal- och skriftspråk måtte i skäligen mån kunna minskas, är en sak, som väl numera tämligen allmänt inses även utanför språkliga eller pedagogiska fackkretsar. Och särskilt är det naturligt, att ett sådant behov skall göra sig kraftigt gällande i en tid som vår, vilken, såsom motionären framhåller, måste vara en de demokratiska reformernas tid, en tid alltså, då inga medel, varigenom det svenska folket i dess helhet kan komma att känna sig meddelaktigt i och medansvarigt för den svenska odlingen, böra lämnas prövade.

Endast ifråga om takten och farten i det här ifrågavarande reformarbetet komma meningarna säkerligen att gå isär. En så genomgripande förändring av vårt stavsätt, som motionären skisserar upp till utförande i ett slag eller möjligen fördelad på två omgångar med ett mellanrum på 15 till 25 år, tror undertecknad för sin del icke kunna betecknas som en verkligt praktisk reform. Därtill skulle den alltför mycket äventyra

sambandet såväl med vår egen hittillsvarande litterära odling som också — genom införande av så helt nya grundsatsar i stavningen som föreslås i avseende på långa konsonanter — med de övriga västerländska kulturspråkens. Då emellertid den utredning av en oomtvistligt sakkunnig kommitté, som motionären föreslår, ej lärer försumma att fästa uppmärksamheten vid dylika nära till hands liggande synpunkter och då å andra sidan den tidpunkt nu synes närma sig, då lämpligen ett nytt steg bör tagas framåt emot en mera ljudenlig stavning för vårt språk, såsom fortsättning på 1886 och 1906 års reformer, anhåller jag härmed, utan att i detalj skärskåda motionärens i varje fall beaktansvärda förslag, att få tillstyrka den i motionens kläm framförda hemställan.»

Under 1917 ha skolöverstyrelserna på grund av vissa skäl företagit en undersökning om verkningarna av den 1906 genomförda stavningsreformen. Denna undersökning verkställdes därigenom, att cirkulär för besvarande utsändes till de olika läroanstalterna. Om resultatet av denna undersökning säger läroverksöverstyrelsen i sin ovan citerade skrivelse till utskottet:

»Det visade sig därvid vara en allmänt rådande uppfattning, att den år 1906 vidtagna förändringen i stavsättet medfört lättnad vid modersmålsundervisningen på skolans lägre stadier, och att därigenom ernåtts en tidsbesparing, som kommit andra uppgifter för modersmålsundervisningen till godo. De olägenheter, som förändringen å andra sidan medfört för undervisningen, ansågos hava varit av jämförelsevis underordnad betydelse.»

Härav finner utskottet vara styrkt, att den 1906 beträdda vägen är riktig och att ett fortsättande på densamma bör vara ändamålsenligt. Angående »taktan och farten» kan råda tvekan; även de, som i sina utlåtanden till utskottet uttalat sig i tillstyrkande riktning, ha likväl ansett, att den av motionären företrädde uppfattningen om en stor reform en gång för alla — eller i två omgångar — icke är praktisk, utan att det vore vida lämpligare med små oftare återkommande reformer. Utskottet anser sig icke kunna bedöma, vilkendera av dessa ståndpunkter, som är den riktiga. Men så mycket är likväl klart, att, då språket ständigt undergår förändringar, jämt utvecklar sig, måste också stavningsreformerna smidigt anpassa sig efter utvecklingen, och sålunda kan ingen stavningsreform, hur genomgripande den än må vara, bli den slutgiltiga lösningen. Vissa skäl, såsom en stavningsreforms inverkan på sambandet med en gången tids kultur, dess ekonomiska konsekvenser m. m., vilka skäl visser-

ligen icke få tillmätas den styrka, att de skulle förhindra varje reform, synas tala för ofta återkommande små reformer.

Tiden synes nu vara inne för ett nytt steg. Därför bör det vara lämpligt, att Kungl. Maj:t, såsom motionären kräver, sätter i gång en utredning genom en oomtvistligt sakkunnig kommitté. I denna bör givetvis finnas representanter såväl för pedagogisk som språkvetenskaplig sakkunskap som ock för vad motionären kallar det praktiska livet. Att denna kommitté borde lämpligen överlämnas till bedömande såväl nästa reforms omfattning som ock vilka områden den lämpligen bör beröra. Likaledes kan det för åstadkommandet av en kontinuerlig utveckling av vår stavning vara lämpligt att till prövning upptaga det av läroverksrådet Johansson framförda förslaget om en enhetlig sakkunnig ledning för framtidens reformarbete.

Med stöd av vad som anförts får utskottet med anledning av herr Hages förevarande motion nr 280 hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen, i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en allsidig och sakkunnig utredning om reformering av stavsättet och vidtaga de åtgärder, vartill utredningen kan föranleda.

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet.

Klart är, att vårt språks stavsätt, för att icke klyftan mellan tal- och skriftspråk skall bliva alltför stor, måste tid efter annan reformeras. Då det gäller reformering av modersmålets stavning, torde dock i särskilt hög grad få anses gälla, att pieteten icke får eftersättas för vad som för tillfället anses medföra praktiska fördelar.

Såsom skäl för dess nu ifrågavarande yrkande, har andra kammarens utskott allenast åberopat de praktiska fördelar i pedagogiskt avseende, som en ny reformering av stavsättet skulle medföra. Andra kammarens utskott har nämligen inskränkt sig till att uttala, att den omständigheten, att 1906 års stavningsreform visat goda resultat i skolorna, bevisar, att »den 1906 beträdda vägen är riktig, och att ett fortsättande på densamma bör vara ändamålsenligt». Äfven om, på sätt nämnda utskott anført, dylika goda resultat uppstått, följer icke därav med nödvändighet, att enahanda förhållande skulle inträffa, därest en förnyad reform nu vidtoges. Det synes snarare antagligt, att en dylik reform genomförd så kort tid efter den föregående icke kan vara önskvärd för undervisningen, vilken såsom

läroverksöverstyrelsen anför efter de senast påbjudna nya rättskrivningsnormerna behöver lugn och arbetsro på detta område. Även utanför skolans område måste enligt utskottets mening allt för täta ombyten i stavningsättet vålla stora olägenheter.

Vad läroverksöverstyrelsen anfört därom, att den föreslagna reformen skulle medföra, att den hittillsvarande svenska litteraturen skulle bli främmande för de yngre generationerna och att ett omskapande av läroverkslitteraturen i yttre avseende skulle medföra vittgående ekonomiska konsekvenser, utgör givetvis starka skäl mot den föreslagna reformen.

Att några olägenheter av ett uppskov med vidtagandet av ytterligare reformering i stavsättet skulle uppstå, kan utskottet icke finna, och andra kammarens utskott har icke heller påvisat, att detta skulle bli fallet. Det troliga är väl ock, att under de 13 år, som förflutit efter 1906 års genomgripande reform, utvecklingen av talspråket icke gått så fort, att några viktigare nya, då ej förefintliga skäl till stavsättets reformering uppkommit.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 20 maj 1919.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar *Borell, Bergman, Hulting, Schyller, Lällienau, Gullberg* och *Dalberg*.

Reservation

av herrar *Bergman, Gullberg* och *Dalberg*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Utskottet anser, att en väl avvägd lösning av den alltjämt i huvudsak olösta rättstavningsfrågan endast kan främjas genom en på grundvalen

av nuvarande vetenskaplig och pedagogisk sakkunskap och med beaktande av hittills vunna erfarenheter av 1906 års förordnings verkningar företagen utredning, verkställd av de främsta auktoriteterna på området. Emellertid torde även det praktiska arbetets och affärlivets målsmän, för vilka frågan icke saknar betydelse, böra vara representerade vid en eventuell utredning. Utskottet vill, under hänvisning till vad sålunda anförts, hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.»
